

BYGNINGSHISTORISKE BRANDFORSIKRINGS- ARKIVALIER

Af *Hans Knudsen.*

Alerede i det første Bind af »Fortid og Nutid« har Pastor P. Severinsen i en lille Artikel »En historisk Kilde« gjort opmærksom paa, at vi i Brandtaksationsprotokollerne for Landbygninger besad et værdifuldt Kildemateriale til Oplysning om Bygninger paa Landet fra 1800 og videre frem. Den Gang laa disse Arkivalier endnu hos Branddirektørerne, men da de i 1922 er blevet afleveret til Landsarkiverne i hvert Fald til 1872, og da disse i Forvejen laa inde med Sager vedrørende Bygningsforsikring i Købstæderne, kunde der være Anledning til at give en Oversigt over dette i flere Henseender værdifulde Kildemateriale.

Bygningsbrandforsikringens Historie her i Landet skal dog ikke oprides her, da J. O. Bro Jørgensen i »Forsikringsvæsenets Historie i Danmark indtil det 19. Aarhundrede« har gjort det i den Henseende fornødne, hvortil kommer, at de forskellige Forsikringselskaber har fejret deres Jubilæer med Udsendelse af statelige Skrifter som »Kjøbenhavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728«, 1906, »Kjøbenhavns Brandforsikring 1731—1911, et Bidrag til Kjøbenhavns Historie«, 1913, J. Goldschmidt: »Kjøbstædernes almindelige Brandforsikring 1792—1892«, K. Hammerich: »Kjøbstædernes almindelige Brandforsikring 1871—1920«, »Kjøbstædernes almindelige Brandforsikring«, 1942, Mich. Petersen: »Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger 1792—1892«, 1892, og Jens Christensen: »Brandforsikringen gennem 150 Aar«, 1942. I disse Værker findes oftest foruden vedkommende Institutions Historie gode Redegørelser for den almindelige Bag-

grund for deres Oprettelse og Virksomhed. Det, der her skal meddeles, er derfor blot supplerende Oplysninger om det Arkivmateriale, disse Institutioner har afsat til midt i 19. Aarhundrede, dog med den Begrænsning, at alt, hvad der vedrører interne Forhold og Regnskabsvæsen, forbigaaes, mens Vægten lægges paa Vurderingsforretningerne som det Stof, der har mest almindelig Betydning, men som ifølge de vekslende Administrationsforhold findes spredt i forskellige Embedsarkiver, hvorfor det til Tider kan være vanskeligt at vide, hvor det skal søges.

I.

Fra *Københavns Brandforsikring* er til Landsarkivet for Sjælland afleveret et stort og velordnet Arkiv, som strækker sig fra Oprettelsen i 1731 til ca. 1909. Kernen i dette er Taksationsforretningerne, som haves fra 1731 til 1908. De er for hver Ejendom samlede paa det nugældende Matrikulsnr., saaledes at man her har en fortsat Kæde af Vurderinger, de ældste er ganske vist ret summariske, men Bygningsbeskrivelserne bliver hurtigt meget fyldige og præcise m. H. t. Maal, Bygningsmateriale og indbyrdes Beliggenhed og med Gennemgang af de enkelte Rum til Oplysning om Panelværk, Vindues- og Dørkonstruktioner og Kakkelovne. Arkitekturhistorien har her en uvurderlig Kilde, som bliver flittigt benyttet, ligesom det ogsaa for Personalthistorien kan være af Betydning at faa autentisk Viden om det Hus og de Rum, i hvilke de skildrede Personer har levet. Under Forsikringen var endelig ogsaa inddraget, hvad der fandtes af fast installeret Maskineri i Bygningerne med Beskrivelse og Vurderinger af sagkyndige, saaledes at der her er givet en Mulighed for at følge Industrialiseringens Vækst.

Der haves altsaa her en meget nøje Beskrivelse af Bygningerne i det gamle København inden for Voldene, men da der først efter den ødelæggende Brand i 1795, som medførte Insolvens for Forsikringen, udstedtes et Paabud om, at alle baade offentlige og private Bygninger, bortset fra de militære, skulde indtegnes i Brandforsikringen, kan man altsaa først efter dette Tidspunkt

være sikker paa at finde en Ejendoms Vurdering, selv om der altid er en overvejende Sandsynlighed derfor. Denne Forsikrings-
tvang bestod til 1. August 1870, da Loven af 15. Maj 1868 om
Brandvæsenet i København traadte i Kraft¹⁾. De friere Forsik-
ringsforhold efter 1870 medførte dog ikke nogen Tilbagegang i
Forsikringernes Antal, og i 1889 fik ogsaa Grundejerne i For-
stæderne Adgang til at indtegne deres Ejendomme i Københavns
Brandforsikring, hvilket heller ikke afstedkom større Foran-
dringer²⁾.

Foruden Vurderingsforretningerne rummer Brandforsikringens
Arkiv adskilligt andet værdifuldt Stof. Der er mange Bind og
Pakker omhandlende Ildebranden 1795 og Bombardementet 1807,
baade vedrørende Skaderne og den finansielle Afvikling af de
opstaaede Vanskeligheder. Nævnes kan ogsaa »Kiøbenhavn Stads
General Mandtal 1728«, som dog ikke er et Mandtal, men en
Matrikul med Angivelse af Ejere 1728—46 og Ejendommens
Grundtakst, Kvarterbøger over Stadens 12 Kvarterer 1806 med
Ejerlister til ca. 1818, »Fortegnelse over Ejendomme, som alde-
les eller for Størstedelen ere af Bindingsværk« 1835, blandt hvilke
man endog finder »Det nye Raad- og Domhuus«, der da var assu-
reret for 120.000 Rdlr. Sølv, Designation over Maskinerier 1846
og Designation over Fabriksindretninger og faste Genstandes As-
surancepræmie, som giver en hurtig Oversigt over alt, hvad der
fandtes af den Art inden for Voldenes København.

II.

Efter at Københavns Brandforsikring var organiseret, maatte
det være nærliggende ogsaa at løse denne Opgave for *Købstæ-*
derne. 16. December 1735 udgik der da et kgl. Reskript til Stift-
amtmandene om at gøre Forslag til en almindelig Brandkasses
Indretning for alle Købstæder i deres Stift. Da Sjællands Stiftamt-
mand Gersdorff var stærkt interesseret i at fremme denne Sag,
paalagde han i en Ordre af 31. December s. A. Købstæderne at

1) Københavns Brandforsikring S. 378, 408.

2) Københavns Brandforsikring S. 389, 402.

indsende Taksationsforretninger for Husene i dem. Det skulde for hver Bygning anføres, »om den er med Sten- eller Straatag, med Brandmur eller Tavleværk eller med Lervægge, og om den er i beboelig Stand eller forfalden«. Resultatet foreligger i en Pakke Taksationsforretninger 1736 fra alle Stiftets Købstæder, derimod kom der foreløbig ingen Forsikringsordning ud af disse Bestræbelser, men for Forskningen er det mindre væsentligt i Forhold til Værdien af de her bevarede Oplysninger om samtlige sjællandske og bornholmske Købstæders Byggesæt i 1736³).

En Brandforsikring for alle Danmarks Købstæder indrettedes først adskillige Aar senere ved Anordningen af 13. Januar 1761, der paabød, at alle Købstæders Bygninger, hvad enten de var private eller »publique«, store eller smaa, nye eller gamle, skulde takseres og i Forhold hertil bidrage til Erstatning for dem, der ved Brand havde tabt Hus og Hjem.

Taksationsforretningerne skulde affattes gadevis med deres Huse og Bygninger enhver separat for sig med Nummer samt Beboerens eller Ejerens Navn og Angivelse af Bygningernes Placering som Forhus, Sidehus eller Tværhus. Hvert 10. Aar skulde en helt ny Taksation foretages, og hvis i Mellemtiden ny Bygninger opførtes eller Ombygninger foretoges, skulde disse Forandringer indføres i den sidste almindelige Taksation. Taksationsprotokollerne skulde udfærdiges i tre Eksemplarer, saaledes at Købstadens Magistrat, Stiftamtmanden og General Landets Økonomi- og Kommercekollegium fik hver et.

Selv om disse Taksationer af Købstædernes Bygninger er noget knappere med Oplysninger end de københavnske, er de dog udmærket egnede til nærmere Aldersbestemmelse af bevarede ældre Bygninger. Omtaksationerne hvert 10. Aar gør det let at følge de enkelte Bygninger, om end Brandforsikringsnumrene kan være ændrede, idet der altid i den nye Taksation henvises til det forrige Nummer. Da der som Regel mangler Realregistre til Købstædernes ældre Skøde- og Pantebøger, til hvilke Samtiden hyppigst

*) Sjællands Stiftamts Arkiv: Taksationsforretninger over Ejendomme i Købstæderne 1736 (Landsarkivet).

kun har ført Personregistre, er Serien af Brandtaksationer en udmærket Hjælp ogsaa til at følge en bestemt Ejendoms Besidder-række, ligesom Brandforsikringsnumrene hurtigt fandt Anvendelse som Ejendomsbetegnelse i Skøde- og Pantebøgerne, hvor man tidligere kun var i Stand til at bestemme en solgt eller pantsat Ejendom ved dens Beliggenhed i en opgiven Gade mellem Nabo-huse, hvis Ejeres Navne tillige anførtes.

Der foretoges Omvurderinger 1771, 1781, 1791, 1801 og 1811, men paa Grund af den Forvirring, som Inflationen og Pengeforandringen afstedkom i de nærmest følgende Aar, blev der i Henhold til Plakat af 17. Juni 1817 allerede i dette Aar foranstaltet en ny almindelig Omvurdering, som derefter gentoges hvert 10. Aar til 1867⁴⁾.

I Købstædernes administrative Forhold indtraadte der dog i disse Aar den Forandring, at de ved den store Omfordeling af Danmarks Amter, der i Henhold til kgl. Resolution af 4. September 1793 foretoges i de nærmest følgende Aar, ophørte at sortere under Stiftamtmandene og underlagdes de lokale Amtmænd. Deraf følger, at man kun til 1791 kan vente at finde hele Rækken af Købstadstaksationer for Stiftet i Stiftamtets Arkiv. Mangler her kan ofte suppleres ved Benyttelse af de Eksemplarer, der findes i Raadstuearkiverne, men den, der haaber at kunne gaa til hele Samlingen af Taksationer for samtlige Landets Købstæder i Kommercekollegiet, hvortil det tredje Eksemplar indsendtes, bliver skuffet. De synes paa et eller andet Tidspunkt at være blevet totalt kasseret, dog har Købstædernes almindelige Brandforsikrings Hovedkontor i København, da det 1872 fra Staten overtog Centraladministrationen af Købstædernes Brandforsikring, faaet overført Rækken af ældre Forsikringsprotokoller fra ca. 1827—1867 for samtlige Købstæder, men ikke Taksationsprotokollerne.

Ogsaa i en anden Henseende indtraadte der i disse Aar en ny Organisation af Landets Brandforsikringsvæsen. Da Købstædernes Brandforsikring oprettedes i 1761, var der blevet givet Proprietærer og andre paa Landet Adgang til at faa deres Bygninger

⁴⁾ J. Goldschmidt: Kjøbstædernes almindelige Brandforsikring 1792—1892 S. 24.

forsikret under Købstædernes Brandforsikring, og denne Mulighed var efterhaanden blevet udnyttet i et saa stort Omfang, at det blev paakrævet at udskille alle Landbygninger, hvilket skete ved de paa Skuddagen den 29. Februar 1792 udstedte Brandforsikringsanordninger henholdsvis for Købstæderne og for Landet.

Herefter skulde Købstædernes Forsikring alene omfatte Købstadbygninger, men den var dog stadig obligatorisk for disse, og der blev givet nøje Instruktioner for Taksationernes Affattelse. Hver Længe skulde beskrives og takseres for sig med Angivelse af Bygningens Beskaffenhed, om den var af Grundmur, Blandingsmur eller klinet, Ege- eller Fyrrebindingsværk, hvormange Fag eller Alen lang og dyb, hvormange Etager høj, om den var forsynet med Kvist og Kælder, samt Oplysninger om Værelserne, hvorledes de var indrettede med Panel, Betræk, Gibsning, Kakkellovne, indmurede Kedler, med eller uden Skorstene, og om der var tækket med Sten eller Straa!

Baade de enkelte Taksationsforretninger og de hvert 10. Aar foretagne Hovedtaksationsforretninger skulde fremdeles affattes i 3 Eksemplarer, saaledes at Stadens Magistrat eller Byfoged, hvem Forsikringsvæsenets Administration paa Stedet paahvilede, beholdt et, mens Stiftamtmanden og Kommercekollegiet skulde have de to andre. Med de lokale Amtmænds Overtagelse af Købstæderne i Henhold til den kgl. Resolution af 4. September 1793 synes dog ikke at være fulgt Pligten til i Amsarkivet at opbevare Taksationsforretningerne, idet de kun sjældent forekommer der efter 1793, og hvad der er indgaaet til Kommercekollegiet, er som før nævnt tabt. Tilbage bliver da Taksationerne i Købstædernes Raadstue- eller Byfogedarkiver, hvor de ogsaa kan findes, men ikke i ønskelig Fuldstændighed.

Købstædernes Brandforsikring blev nemlig omordnet ved Lov af 14. Maj 1870, ifølge hvilken Forsikringstvangen ophævedes fra 1. April 1875⁵⁾. Ved Bekg. af 9. April 1872 blev der truffet Bestemmelse om de fremtidige Administrationsforhold, idet der beskikkedes Branddirektører, som Regel en for hver Købstad,

⁵⁾ J. Goldschmidt: Kjøbstædernes almindelige Brandforsikring 1792—1892 S. 21 f.

der skulde overtage de stedlige Forretninger fra 1. Oktober 1872, og i et Cirkulære af 3. September s. A. fra Justitsministeriet til samtlige Borgmestre og Byskrivere beordredes de til at aflevere alle ved Byskriverkontorerne værende Brandtaksationsprotokoller, Forsikringsprotokoller og andre Brandforsikringen vedkommende Arkivsager til Branddirektørerne i Købstæderne. I deres Arkiver skulde altsaa de ældre Taksationer m. v. være at finde, men en almindelig Aflevering af dem til Landsarkiverne er ikke blevet paabudt, dog har de fra nogle Branddirektører modtaget de ældre Protokoller og Arkivalier, som derefter er blevet indlemmet i de Købstadsarkiver, hvorfra de i sin Tid er blevet udtaget; men naar bedre Tider oprinder, vil det forhaabentlig ved Brandforsikringens Hjælp være muligt at faa gennemført en systematisk Aflevering af alt, hvad Branddirektørerne maatte ligge inde med af Arkivalier, som skriver sig fra Tiden før deres Embede blev oprettet.

III.

De mest komplicerede Forhold frembyder dog *Landbygningernes Brandforsikring* indtil 1800. Som foran nævnt kunde de optages i den 1761 oprettede Brandforsikring for Købstæderne, men allerede i Aarene før og den nærmest følgende Tid vistes der tillige paa dette Omraade et ret kraftigt privat Initiativ, navnlig for at sikre Herregaardsbygninger, Ladegaarde, Møller og Kroer, mens Trangen var mindre stor for de egentlige Bøndergaarde, f. s. v. de ikke var Selvejendom, da Bygningerne som Regel var Godsherrens Ejendom, saaledes at Genophugning efter Brand paa-hvilede ham, og ved Landsbysamfundets gensidige Hjælp var en Bondegaards Genrejsning ikke kostbar.

Det ældste af de private Selskaber er de fynske Herregaardes Brandsocietet, hvis første Konvention af 12. Februar 1749 kun omfattede Ladegaardsbygninger, men allerede Aaret derpaa udvidedes den til Herregaardsbygninger. Societetet bestod til 1822, og der er bevaret Assuranceprotokoller for hele Perioden, men da de kun oplyser Taksationssummerne, er de ikke af større Værdi

for Bygningshistorien, dog haves der fra Aarene 1819—20 85 Syns- og Taksationsforretninger.

Fra en Brandforsikringsforening for dem, som bo paa Landet i Sjælland, kgl. konfirmeret 28. Juli 1752, haves ingen Arkivalier, kun en trykt Specification over Interessenter og de indtegnede Summer fra 1757, men da en Højesteretsdom 1768 gik Selskabet imod i en betydelig Erstatningssag, opløstes det^o).

Ogsaa i Nørrejylland oprettedes der et Brandsocietet for Herregaarde og Selvejergaarde, kgl. konfirmeret 24. Februar 1758, samt et for Præste-, Degne-, Skole- og Bøndergaarde, som ikke blev af lang Varighed, dog haves der 4 Forsikringsprotokoller for hvert af Societeterne, stiftsvis fordelt, samt nogle Dokumenter til 1763.

Adgangen til at forsikre under Købstædernes Brandforsikring bevirkede, at de private Brandsocieteter mistede Tilgang og sygnede hen, mens et stadigt stigende Antal Landbygninger fandt Vej til Købstædernes Forsikring. Som foran omtalt sorterede disse under Stiftamtmandene, hvilket medfører den administrative Mærkelighed, at de lokale Amtmænd, der dog i alle andre Sager administrerede alt vedrørende Landet i deres Amter, intet havde med Landbygningernes Brandforsikring at gøre, saaledes at Taksationsforretninger for Landbygninger for hele Stiftet skulde være at søge i Stiftamtets Arkiv. Denne Ordning kom kun til at gælde for Tiden 1761—1787, thi i Henhold til kgl. Resolution af 24. Oktober 1787, meddelt Stiftamtmand og Amtmænd ved Kommercekollegiets Promemoria af 30. s. M., skulde herefter Taksationsforretninger for Landbygninger i tre Eksemplarer tilstilles Amtmændene i Stedet for Stiftamtmandene, der skulde befries for dette efterhaanden meget betydelige Ekspeditionsarbejde.

Samme Ordning bevaredes, da Landbygningerne helt udskiltes af Købstædernes Forsikring ved Brandforsikringsanordningen for Landet af 29. Februar 1792. Nu som før byggede man her paa den frivillige Tilslutning, saaledes at man ingenlunde kan stole paa altid at kunne finde en Gaards Bygninger beskrevne og vurderede saaledes som i Købstæderne og fra 1795 i København.

^o) J. O. Bro Jørgensen: Forsikringsvæsenets Historie i Danmark S. 291—93.

Taksationsforretningerne udfærdigedes som hidtil i tre Eksemplarer, der af Bygningernes Ejer indleveredes til den stedlige Amtmand, som leverede det ene tilbage til Ejeren med Paategning om, hvad Dag det var modtaget, henlagde det andet i Amsarkivet og indsendte det tredie til Kommercekollegiet. Dog kunde man for Bygninger paa Københavns Grund (uden for Voldene) nøjes med to Genparter, da Taksationsmændenes originale Forretninger, forrettede af Haandværksmestre i København, forblev ved Raadstueskriverstuen.

Det store Salg af Bøndergaarde til Selvejendom og det af Real-krediten dikterede Krav om Forsikring af prioriterede Ejendomme medførte imidlertid i disse Aar en saa voldsom Tilgang af Forsikringer, at denne paa Amtmændenes Medvirken baserede Ordning blev saa besværlig for disse, at den kun opretholdtes til 1800, da en helt ny Organisation ved Branddirektører for Landet gennemførtes, men inden der gøres Rede for denne, vil det være rimeligt først at behandle Amternes Brandforsikringsarkivalier angaaende Landbygninger.

I Sjællands Stiftsamts Arkiv findes adskillige amtsvis fordelte Taksationsforretninger for Landbygninger 1761—87 og særskilte Pakker for Københavns Forstæder 1761—94, men derefter er det mere spredt med Forekomsten af Taksationer op til 1800 i Amsarkiverne, hvor de skulde være at finde, efter at de lokale Amtmænd havde overtaget Administrationen af Brandforsikringen af Landbygninger. Der findes en Del i Københavns Amt, gl. Frederiksborg og Kronborg Amter, i Holbæk Amt, for Samsø samt i Sorø Amt, men ellers ikke som let tilgængelige Samlinger, da de kan gemme sig i Korrespondancesagerne. I Lolland-Falster Stiftsamts Arkiv er der en Pakke diverse Brandtaksationsforretninger 1770—94, ordnet efter Stednavne. Fra Fyns Stiftsamts Arkiv kan noteres amtsvis fordelte Taksationsforretninger 1761—94.

Paa nørrejydsk Omraade er det dog ikke i Stiftamternes Arkiver, man skal søge Brandtaksationerne for Landet, idet de ældre Taksationsforretninger fra Tiden før 1787, der ved Amtmændenes Overtagelse af Brandforsikringens Administration blev overleveret til disse, ikke ved Amsarkivernes Ordning er blevet tilbage-

ført til Stiftamtmandenes Arkiver, men er blevet liggende i Amtmændenes Arkiver. Fra de nordlige Amter findes der kun meget lidt, men i Koldinghus-Vejle Amt forekommer de i stor Mængde, hvilket staar i Forbindelse med det store Krongodssalg, da de solgte Bøndergaarde skulde være forsikrede af Hensyn til de i dem indestaaende kongelige Penge. Endelig findes der i Branddirektoratsarkiverne fra Grenaa, Skanderborg, Kolding og Holsted ældre Brandtaksationer for Landbygninger, som fra Amtsarkiverne blev overgivet Branddirektørerne, da deres Embede oprettedes, og som ikke siden ved deres Aflevering til Landsarkivet i Viborg er ført tilbage til de Amtsarkiver, de hidrørte fra.

Den endelige Organisation af Landbygningernes Brandforsikring som en selvstændig Embedsvirksomhed skete ved Forordningen af 26. Maj 1800 om Branddirektører paa Landet i Danmark. Baade for Amterne og for Kommercekollegiets Brandforsikringskontor var den stadigt stigende Strøm af Forsikringer blevet en urimelig stor Byrde, hvorfor der nu beskikkedes Branddirektører paa Landet i Danmark, ligesom det allerede tidligere var sket i Hertugdømmerne.

Der beskikkedes een i hvert Amt samt yderligere een paa hver af de betydeligste Øer. De skulde hver i sit Omraade føre Tilsyn med alle Foranstaltninger til Afværgelse af Ildebrand og overtage Administrationen af Landbygningernes Forsikring, der i Modsætning til Købstædernes stadigt beroede paa frivillig Tilslutning.

De vigtigste Protokoller, der er fremgaaet af Branddirektørernes Embedsvirksomhed, er Taksationsprotokollerne og Forsikringsprotokollerne, der som Regel er herredsviis fordelt. I Taksationsprotokollerne er Forretningerne indført i den tilfældige Rækkefølge, i hvilken de er foretagne, som Regel med et Nummer for alle paa eet Sted foretagne Taksationer og Undernumre for de enkelte Ejendomme. Det er derfor vanskeligt i dem at finde netop den Ejendom, man søger Oplysninger om, men her kommer Forsikringsprotokollerne til Hjælp, idet Ejendommene i dem er anført sognevis, hver med sin Forsikringssum og med Henvisning til Taksationsprotokollen.

Til Landsarkiverne er afleveret alt, hvad Branddirektørerne havde af disse to Protokollrækker fra 1800 til ca. 1872 samt, hvad de havde af ældre Sager fra Tiden før 1800 hidrørende fra den ældre Ordning; men hist og her er der dog Huller, saaledes mangler for Lollands Vedkommende alle Forsikringsprotokoller før 1853, mens Taksationsprotokollerne som andet Steds haves fra 1800.

Et særligt vanskeligt Omraade er Københavns Forstæders Brandforsikring, der henhørte under Landbygningernes Brandforsikring under noget vekslende Administrationsformer. Tilmed er der en Del Huller i Materialet, men ved nogle i Landsarkivet udarbejdede Registre, affattet efter Matrikulsnumre, er der søgt raadet Bod paa en Del af Manglerne.

Bortset fra de private Brandsocieteter sorterede altsaa Landbygningernes Brandforsikring 1761—1787 sammen med Købstædernes under Stiftamtmandene, 1787—1800 under Amtmændene og fra 1800 under Branddirektørerne, som dog var underordnet Amtmændene, der skulde modtage alle Ordre dem vedrørende fra Kollegiet, men de var nu fritagne for den egentlige Administration af Brandforsikringsvæsenet paa Landet.

IV.

Centralorgan for alt Brandforsikringen vedrørende var Brandforsikringskontoret under General Landets Økonomi- og Kommercekollegium 1761—1792, der 1792 deltes i to Kontorer, nemlig Købstædernes Brandforsikringskontor 1792—1872 og Landbygningernes Brandforsikringskontor 1792—1872. Disse var fra 1816 underlagt Danske Kancelli og fra 1848 Justitsministeriet, hvorfra deres Sager er afleveret til Rigsarkivet.

Som foran omtalt vil man her forgæves søge Oplysninger om Bygningstaksationerne, idet det bevarede Materiale hovedsagelig er af ren administrativ Art, dog findes der i Købstædernes Kontor 47 Pakker »Brandskader i Kjøbstæderne« 1792—1872 og i Landbygningernes Kontor 274 Pakker »Brandskader paa Landet« 1820—1872, som giver gode Oplysninger om brændte Bygninger, men

i øvrigt maa her henvises til Registraturen i »Vejledende Arkivregistraturer I, Danske Kancelli og de dermed beslægtede Institutioner«, 2. Udgave, ved Bjørn Kornerup, 1943.

Da Forholdene i Hertugdømmerne ikke kunde behandles under eet med de kongerigske paa Grund af afvigende Lovgivning, og da der i »Vejledende Arkivregistraturer VI, Landsarkivet for de sønderjydske Landsdele, en Oversigt ved Frode Gribsvad og Johan Hvidtfeldt«, 1944, er givet fyldestgørende Oplysninger om de sønderjydske Branddirektoratsarkiver, skal de ikke gøres til Genstand for nærmere Omtale her.

Sluttelig beder jeg mine Kolleger, Landsarkivarerne Aakjær og Hatt, modtage min bedste Tak for beredvilligt givne Meddelelser om Brandforsikringsarkivalier i Landsarkiverne i Viborg og Odense.